

УДК 613(09)

В. Г. ЛЮЛЬЧЕНКО

аспірант

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХНЬОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто актуальність формування санітарно-гігієнічної культури в майбутніх інженерів-педагогів у процесі їхньої підготовки як один з головних елементів, що сприяє усвідомленню проблеми збереження та зміцнення здоров'я молоді, мотивує дбайливо ставитись як до власного здоров'я, так і здоров'я інших. Описано процес формування санітарно-гігієнічної культури, що повинен будуватися на вихованні в сімейному середовищі, у навчально-виховному процесі та професійному зростанні. Зосереджено увагу на узгодженій взаємодії сім'ї й навчально-виховного закладу, батьків і педагогів для гуманізації, цілісного підходу до виховання, урахування вікових та індивідуальних особливостей, що позитивно впливають на особистість молоді. Складовими санітарно-гігієнічної культури майбутнього інженера-педагога є рухова активність, фізична культура та загартовування, раціональний режим дня, гігієна розумової роботи, громадська і особиста гігієна, гігієна харчування, запобігання шкідливим звичкам та формування здорового способу життя. Формування санітарно-гігієнічної культури у майбутніх інженерів-педагогів можливе за допомогою спецсемінару "Санітарно-гігієнічна культура", що сприятиме позитивній мотивації до збереження здоров'я.

Ключові слова: інженер-педагог, здоров'я, здоров'язбереження, санітарно-гігієнічна культура.

Результати наукових досліджень свідчать про погіршення стану здоров'я молоді, пов'язане з її низькою фізичною підготовкою, малорухливістю, зростанням рівня захворюваності, уживанням наркотичних засобів, зловживанням алкогольними напоями та тютюнопалінням. Формування здорової нації необхідно розпочати з пошуку ефективних технологій, розв'язання проблеми здоров'язбереження та зміцнення здоров'я населення країни. Здоров'язбережувальні технології, спрямовані на виховання в молоді дбайливого ставлення до власного здоров'я. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом формування санітарно-гігієнічної культури майбутніх інженерів-педагогів.

Збереження здоров'я молоді, формування в неї світогляду, спрямованого на оволодіння навичками здорового способу життя та безпечної поведінки, а також створення умов для гармонійного розвитку душі й тіла, є актуальною проблемою сьогодення. У сучасному суспільстві здоров'я розглядають як найважливіший критерій реалізації творчого потенціалу людини в професійній діяльності. Несприятлива демографічна ситуація, зростання смертності та скорочення тривалості життя населення України висувають у розряд національних пріоритетів заходи щодо зміцнення й охорони здоров'я людини, перш за все молоді.

Збереження та зміцнення здоров'я молоді визначаються пріоритетними завданнями соціальної політики нашої держави, стратегічні цілі якої встановлені Конституцією України, Законами України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття), Національною доктринальною розвідкою освіти України в XXI столітті, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та іншими нормативними документами.

Проблема здоров'язбереження багатогранна, що зумовило розгляд її науковцями в таких аспектах: обґрунтовано принципи, зміст, форми й методи здоров'язбережувальної педагогіки як галузі педагогічного знання (М. Безруких, В. Горашук, С. Гримблат, М. Лук'янченко, С. Омельченко, М. Смірнов, Л. Тихомирова та ін.); розроблено цілісний підхід до формування здоров'я людини (М. Амосов, Т. Бойченко, Е. Булич, О. Міхеєнко, І. Муравов та ін.), методологічні засади здоров'язбережувальної діяльності (Н. Башавець, Ю. Бойчук, П. Джуринський, О. Дубогай, Н. Завидівська, В. Омеляненко, В. Оржеховська та ін.); запропоновано шляхи створення здоров'язбережувального освітнього середовища (О. Єжова, В. Пристигський), теоретичне підґрунтя для застосування здоров'язбережувальних технологій у навчальній та позанавчальній діяльності (О. Ващенко, Д. Воронін, С. Гаркуша, В. Єфімова, М. Носко, І. Потапшук) та ін.

Мета статті – розкрити компоненти формування санітарно-гігієнічної культури в майбутніх інженерів-педагогів у процесі їхньої підготовки у вищих навчальних закладах.

У сучасному розвитку України відбуваються значні соціальні, економічні, політичні й екологічні зміни, а проблема збереження здоров'я та життя людини набуває ще більшої актуальності. Одним із найважливіших факторів розвитку успішної, перспективної держави є стан здоров'я населення. Державні та громадські організації з метою запобігання поширенню хвороб вживають профілактичних та запобіжних заходів серед населення у вигляді соціальної реклами, роз'яснювальної літератури, телепередач та радіопередач. Соціальними програмами, які працюють на рівні держави (зокрема, “Молодь України”, “Формування здорового способу життя молоді України”, “Репродуктивне та статеве здоров'я нації на період до 2021 року”, “Здоров'я 2020: український вимір” тощо), передбачено певний план дій щодо здоров'язбереження молодого покоління.

Як слушно зауважує Н. Романова в праці “Теоретичні аспекти розробки стандарту формування здорового способу життя” (2014 р.), державним установам необхідно проводити моніторинг, оцінювання, збір і фіксацію діяльності державних програм з метою їх ефективною реалізації та застосування комплексу заходів зі збереження здоров'я населення. Така турбота держави про свого громадянина дуже вагома, але, проаналізувавши нормативні документи та соціальні програми, бачимо, що більшість із них дублюються за змістом і формами роботи та не завжди ефективні на практиці

через відсутність скоординованих дій [5, с. 70]. Це підтверджують статистичні показники поширеності хвороб та захворюваності серед населення України з тенденцією до їх зростання, а саме: поширеність хвороб серед усього населення країни у 2016 р. зросла (відносно 2014 р.) на 1,5%, захворюваність – на 2,5% [5, с. 37]. Стає зрозумілим, що стан здоров'я населення постійно погіршується, тому необхідно вживати ефективних заходів для запобігання виникненню та поширенню хвороб.

На нашу думку, навчально-виховні заклади, які забезпечують освітній процес, повинні відігравати головну роль у формуванні інтересу особистості до збереження власного здоров'я, у реальних умовах важливо навчити здійснювати профілактику захворювань та запобігати їм. Тому під час здобуття освіти майбутніми інженерами-педагогами необхідно зосередити їхню увагу саме на здоров'язбереженні з використанням ефективних педагогічних технологій, стратегій, адекватних індивідуальним особливостям, віку та соціальному статусу кожного учасника навчально-виховного процесу.

Здоров'язбережувальна система в сучасному освітньому середовищі повинна охоплювати всі етапи навчально-виховного процесу з метою надання знань та формування вмінь і навичок збереження власного здоров'я. Велика відповідальність саме на вищій педагогічній освіті, яка, у свою чергу, готує педагогів для праці в навчально-виховних закладах різних рівнів. Під час здобуття вищої освіти одним із важливих професійних компонентів повинно бути вивчення здоров'язбережувальних технологій, які потім педагог умів би застосовувати на практиці. На це вказує О. Гезун у праці “Здоров'язберігаючі освітні технології як важлива складова професійної компетентності сучасного педагога”, наголошуючи, що необхідно створювати здоров'язбережувальне середовище у вищих навчальних закладах для розвитку духовної та фізичної сфер життя студентів. Це дасть можливість виробити пріоритетну цінність позитивного ставлення як до власного здоров'я, так і до здоров'я інших.

Розробка та впровадження комплексних медико-педагогічних заходів у процесі підготовки майбутнього інженера-педагога повинні базуватися саме на санітарно-гігієнічних засадах, що є одним із важливих елементів проведення профілактики захворювань. Адже гігієна – це наука, що вивчає закономірності впливу на організм людини та суспільне здоров'я комплексу чинників довкілля з метою розробки гігієнічних норм, санітарних правил, запобіжних і оздоровчих заходів, а санітарія – сукупність практичних заходів, спрямованих на оздоровлення середовища людини, упровадження в життя вимог та норм, які обґрунтовує гігієна. Використання гігієни та санітарії необхідно забезпечити ефективною взаємодією анатомії, фізіології, гігієни, зокрема гігієни дітей та підлітків, гігієни розумової праці, гігієни праці, комунальної гігієни, гігієни житла, особистої гігієни, гігієни харчування, психогігієни, гігієни фізичної культури і спорту тощо.

Таку взаємодію розділів гігієни необхідно будувати на сучасних відкриттях, дослідженнях у галузі медицини, гігієни та санітарії, а також варто враховувати історичні надбання цих галузей. Розвиток гігієни та санітарії має певний відбиток на історії розвитку людства. Тому доцільно використовувати накопичений досвід створення умов для збереження здоров'я й життя людини, особливо під час засвоєння культури гігієни та основ санітарії.

Саме поняття “культура” має велику кількість тлумачень; згідно з одним з них, культура – це сукупність матеріального і духовного надбання людства, нагромадженого, закріпленого й збагаченого упродовж історії, що передається від покоління до покоління [4, с. 596]. Отже, санітарно-гігієнічна культура – це сукупність соціальних норм і цінностей, спрямованих на підвищення поінформованості майбутнього педагога в питаннях, пов'язаних з охороною здоров'я та профілактикою захворювань, що сформувалися завдяки плідній праці людини над розвитком матеріального, технічного й духовного світу з мотивацією до ведення здорового способу життя як окремих людей, так і суспільства загалом.

Формування в навчальному процесі вишів санітарно-гігієнічної культури студентів необхідно будувати на санітарно-гігієнічних поняттях, санітарно-гігієнічних знаннях у санітарно-гігієнічних умовах, аби виховати санітарно-гігієнічну відповідальність кожного за власне здоров'я та здоров'я інших. Це стосується й майбутніх інженерів-педагогів, а вони, у свою чергу, будуть забезпечувати формування санітарно-гігієнічної культури серед інших учасників навчально-виховного процесу – серед молоді. Засвоєні санітарно-гігієнічні знання дозволять майбутнім інженерам-педагогам орієнтуватися у таких питаннях, як: оздоровче значення рухової активності; фізична культура та загартовування; раціональний режим дня; гігієна розумової роботи; громадська й особиста гігієна; гігієна харчування; запобігання шкідливим звичкам та прищеплення здорового способу життя. Така підготовка сформує певну компетентність у галузі збереження здоров'я, допоможе усвідомити необхідність ведення здорового способу життя як однієї з найважливіших умов нормального функціонування організму; пізнати особливості, структуру та функції організму в умовах зміни факторів навколишнього середовища, змінити своє ставлення до здоров'я, відмовитися від шкідливих звичок, нормувати шкідливу дію на організм умов праці, побуту, саморегулювати свої потреби відповідно до можливостей довілля. У ході такої підготовки виховується гуманне ставлення до людини, що сприятиме більш повному розвитку особистості; виконуватимуться практичні дії щодо поліпшення стану факторів навколишнього середовища, вироблятимуться вміння брати під свій контроль і регулювати всі основні процеси на різних рівнях [2, с. 32].

Навчання санітарно-гігієнічної культури необхідно впроваджувати послідовно та неперервно. Саме неперервна освіта, на думку чеського педагога та мислителя Я. Коменського, супроводжується процесом освітньо-

го зростання (загального й професійного) потенціалу особистості протягом життя. Він зазначав, що кожний вік підходить для навчання, і воно має бути головною метою життя людини. Стає зрозумілим, що виховання санітарно-гігієнічної культури потрібно розпочинати із самого народження людини та продовжувати протягом подальшого життя, дотримуючись чотирьох основних етапів. Перший етап – отримання знань про санітарно-гігієнічну культуру – повинен розпочатися з народження дитини, тобто роль із формування здорового способу життя дитини виконують батьки, громадські організації та соціальні служби. На наступному етапі розвитку дитини відповідальність на сім'ї, дошкільному закладі та загальній середній школі, які мають співпрацювати. Особливий етап припадає саме на період здобуття професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти, що пов'язано з усвідомленням кожним індивідом небезпеки під час праці, яка може негативно вплинути на стан здоров'я. Завершальний етап професійного зростання: підвищення кваліфікації, переатестація, кар'єрне зростання тощо – супроводжується дотриманням санітарно-гігієнічних норм. Результатом запровадження таких чотирьох етапів санітарно-гігієнічної культури, крім отриманого багажу знань та трудового зростання, має стати відповідний рівень санітарно-гігієнічних знань, умінь і навичок зі збереження власного здоров'я та життя.

Одним із важливих елементів формування в людини санітарно-гігієнічної культури є пізнання проблем збереження здоров'я, що мають свій історичний розвиток. Так, український просвітник-гуманіст Г. Сковорода (1722–1794 рр.) вважав, що здоров'я залежить від духовно-морального вдосконалення людини. Закарпатський просвітник і педагог І. Ставровський (1822–1878 рр.) зауважував, що здоров'я людини багато в чому залежить від способу життя. Закарпатський письменник і педагог О. Духнович (1803–1865 рр.) убачав здоровий спосіб життя молодого покоління в нерозривному взаємозв'язку фізичного, розумового й морального розвитку дитини в родинному колі. Педагог К. Ушинський (1824–1870 рр.) розкрив у своїх творах значення фізичного виховання для гармонійного розвитку особистості й наголошував на необхідності поєднання фізичних вправ, природних та гігієнічних факторів. Лікар і педагог П. Лесгафт (1837–1909 рр.) створив науково обґрунтовану систему фізичного виховання, зміст якої був спрямований на збереження, підтримку й зміцнення здоров'я. Видатний педагог-гуманіст С. Русова (1856–1940 рр.) вважала, що педагог повинен володіти, передусім, знаннями з психології та фізіології дитини, анатомії дитячого організму, приділяти особливу увагу збереженню здоров'я, забезпеченню нормального фізичного розвитку дітей. Педагог Г. Ващенко (1878–1967 рр.) зазначав, що підвищення рівня професійної придатності майбутніх спеціалістів відбудеться завдяки регулярним заняттям фізичною підготовкою. Педагог і письменник А. Макаренко (1888–1939 рр.) прагнув виховати духовно багатих молодих людей за допомогою поєднання трудового, розумового, фізичного та естетичного виховання. Педагог, публіцист,

письменник В. Сухомлинський (1918–1970 рр.) розвинув низку здоров'язбережувальних ідей, реалізація яких сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів. Принцип гуманізації, цілісний підхід до виховання, урахування вікових та індивідуальних особливостей позитивно впливають на особистість молоді завдяки узгодженій взаємодії сім'ї й навчально-виховного закладу, батьків і інженерів-педагогів [1, с. 24].

Наведені погляди щодо збереження здоров'я й життя людини потрібно віднести до формувального етапу санітарно-гігієнічної культури та доповнити сучасними дослідженнями з медицини, освіти, психології тощо. Це дасть можливість конкретизувати основні напрями розвитку санітарно-гігієнічної культури, повноцінного психологічного та фізичного розвитку, трудового, естетичного, духовно-морального й розумового виховання майбутнього інженера-педагога, який, маючи глибокі знання технологій збереження здоров'я, повинен уміти будувати правильний спосіб життя, удосконалювати взаємодію між батьками та навчально-виховним закладом і вивчати індивідуальні особливості кожного індивіда.

Рефлексивний рівень буде полягати в готовності майбутнього інженера-педагога до організації процесу формування санітарно-гігієнічної культури в молоді. Це створить умови для оволодіння молоддю знаннями та вміннями для виконання завдань з питань здоров'язбереження й підготовки для швидкого вирішення окреслених завдань. Створені інженером-педагогом комфортні умови будуть мотивувати молодь до дотримання здорового способу життя. Це надасть змогу досягнути позитивного розвитку показників реалізації санітарно-гігієнічної культури.

Майбутній інженер-педагог, маючи високий рівень санітарно-гігієнічної культури, повинен уміти аналізувати та коригувати відносини між навчально-виховним закладом, учасниками навчально-виховного процесу, батьками, медичним працівником та соціальними службами для кращої адаптації молоді до навчально-виховного процесу, створення здоров'язбережувального середовища, упровадження санітарно-гігієнічної освіти та виховання.

Процес професійної підготовки педагога до застосування санітарно-гігієнічної культури в навчальній, виховній та профілактичній роботі з учасниками навчально-виховного процесу буде ефективнішим за умови формування готовності до пропаганди й реалізації ідей здорового способу життя, створення відповідної моделі, що ґрунтується на структурно-системному підході, упровадження спецсемінару “Санітарно-гігієнічна культура”. Таким чином, зростання актуальності санітарно-гігієнічної освіти диктує нові вимоги до вдосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів.

Висновки. Отже, поняття “санітарно-гігієнічна культура” є актуальним при формуванні здорового способу життя людини. Застосування спецсемінару “Санітарно-гігієнічна культура” у вищих педагогічних закладах освіти дасть можливість підготувати майбутнього інженера-педагога до створення здоров'язбережувальних умов у навчально-виховних закладах освіти. Санітарно-гігієнічна компетентність педагога полягає в цілеспря-

мованій роботі із застосування здоров'язберезувальних технологій у процесі навчання, виховання, методичної й дослідницької роботи. Аналіз педагогом умов навчально-виховного процесу допоможе сформулювати педагогічні завдання з пошуку оптимальних способів їх вирішення в галузі здоров'язбереження.

Матеріали статті не вичерпують усіх аспектів окресленої теми, тому в подальших дослідженнях будемо продовжувати вивчати впровадження санітарно-гігієнічної культури в процес підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю.

Список використаної літератури

1. Гаркуша С. В. Проблема здоров'язбереження в історії вітчизняної педагогічної науки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 132. С. 23–24.
2. Марков П. Г., Чернова Н. Н. Психолого-педагогическое обоснование освоения учащимися санитарно-гигиенической культуры. *Интеграция образования*. 2008. № 4. С. 31–35.
3. Романова Н. Ф. Теоретичні аспекти розробки стандарту формування здорового способу життя. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2014. Вип. 19. С. 69–75.
4. Універсальний словник-енциклопедія / уклад. і голов. ред. М. Попович. Київ : Тека, 2006. 1432 с.
5. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України 2016 р. / МОЗ України, ДУ "УІСД МОЗ України". URL: <http://www.uiph.kiev.ua/download/Vidavnictvo/Shchorichna%20dopovid/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.2017.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017.

Люльченко В. Г. Формирование санитарно-гигиенической культуры у будущих инженеров-педагогов в процесс их подготовки в высших учебных заведениях

В статье рассматривается актуальность формирования санитарно-гигиенической культуры у будущих инженеров-педагогов в процессе их подготовки как один из главных элементов, способствующих осознанию проблемы сохранения и укрепления здоровья молодежи и мотивирующих бережно относиться как к собственному здоровью, так и здоровью окружающих. Описан процесс формирования санитарно-гигиенической культуры, который должен строиться на воспитании в семейной среде, в учебно-воспитательном процессе и профессиональном росте. Сосредоточено внимание на согласованном взаимодействии семьи и учебно-воспитательного заведения, родителей и педагогов для гуманизации, целостного подхода к воспитанию, учета возрастных и индивидуальных особенностей, оказывающих положительное влияние на личность молодежи. Составляющими санитарно-гигиенической культуры будущего инженера-педагога являются двигательная активность, физическая культура и закаливание, рациональный режим дня, гигиена умственной работы, общественная и личная гигиена, гигиена питания, предотвращение вредных привычек и формирования здорового образа жизни. Формирование санитарно-гигиенической культуры у будущих инженеров-педагогов возможно с помощью спецсеминара "Санитарно-гигиеническая культура", который будет способствовать положительной мотивации к сохранению здоровья.

Ключевые слова: инженер-педагог, здоровья, здоровьесбережение, санитарно-гигиеническая культура.

Lyulchenko V. Formation of Sanitary-Hygienic Culture in Future Engineers-Teachers in the Process of Their Preparation in Higher Educational Institutions

The article discusses the urgency of the formation of sanitary and hygiene culture among future engineers and educators in the process of their preparation, as one of the main elements, contributes to the awareness of the problem of preserving and strengthening the health of youth and motivates to treat carefully both their own health and the health of others. The process of forming a sanitary and hygienic culture, should be based on education in the family environment, in the educational process and professional growth. The formation of a sanitary and hygienic culture in the individual must be carried out consistently and continuously, taking into account the potential and professional growth of the individual and the family and the educational and training institutions, parents and teachers for humanization, a holistic approach to upbringing, taking into account age and individual characteristics, The concept of sanitary and hygienic culture is defined, it encompasses a set of social norms and values aimed at raising awareness future teacher in matters related to health protection and the prevention of diseases that have emerged due to the fruitful work on the development of human material, technical and spiritual world with the motivation of a healthy lifestyle of individuals and society as a whole. It is also necessary to take into account the separate parts of filling the sanitary and hygienic culture, both spiritual and moral perfection, the inseparable interrelation of physical, mental and moral development, the combination of physical exercises, natural factors and hygienic factors, knowledge of psychology and physiology, anatomy of the body, labor, mental, physical and aesthetic education. The components of the sanitary-hygienic culture of the future engineer-teacher consist in the recreational importance of physical activity, physical training and tempering, rational mode of the day, hygiene of mental work, public and personal hygiene, food hygiene, preventing the formation of bad habits and the formation of a healthy lifestyle. The process of formation of sanitary-hygienic culture among future engineers-teachers is possible due to the use of the special seminar “Sanitary and hygienic culture”, which will contribute to a positive motivation for maintaining health.

Key words: *engineer-educator, health, health preservation, sanitary-hygienic culture.*